

НА ПЕРЕХРЕСТІ ШЛЯХІВ

У Радивилів можна в'їхати дорогами з чотирьох боків. Це не випадковість, так склалося історично. Зі сторони Дубна й Рівного звіддавна їхали сюди, бо більше сотні літ саме тут закінчувалася одна держава і починалася інша, отож Радивилів був ніби воротами в цивілізовану Європу з напівварварської Російської імперії. І коли міжнародний торговий ярмарок – контракти – наприкінці вісімнадцятого століття перенесли зі Львова в Дубно, Радивилів відчув поштовх, якого доти не звідав.

Саме зі сторони Галичини, зі Львова й Бродів, мандрували імениті купці, а при них майстри найрізноманітніших ремесел, артисти, літератори. І оживав Радивилів дрібною торгівлею, колоритом нових облич і небачених звичаїв. А втім, і раніше містечко знало тісні контакти з Бродами, особливо тоді, коли цими двома поселеннями володів головнокомандувач військ Речі Посполитої Конєцпольський.

А з півночі, від Берестечка утоптувався шлях ще із середніх віків, коли Радивилів належав до Волинського воєводства з Луцьком у центрі чи коли після трагічної Берестецької битви 1651 року частина козацьких загонів пішла на Почаїв, шукаючи порятунку в тутешньому монастирі.

З Почаєва справдавна прошували через Радивилів у волинські села й містечка православні прочани, запасаючись на дорогу водою з річечки Словні, чи Зланівки, котра з роками набула чудернацької назви Слонівка. З-під Вишнівця йшли до Берестечка полки Хмельницького.

Радивилів опинився на перехресті важливих доріг, а

можливо, понад 440 років тому саме ця обставина й спричинила закладення поселення, яке отримало назву з нечуваної нагоди здобуття родом його власників Радивилів (Радзивіллів) князівського звання (то був надзвичайно рідкісний на ті часи факт віднесення шляхетської родини до числа князів).

Радивилів – містечко, розташоване на рівнині. Можливо, колись було оточене лісами, проте це все-таки не гарантувало від чужинських руйнівних набігів. Відомо, що в ті часи більш надійний захист у вигляді замків або фортець мали Дубно, Броди, Олесько, Кременець, навіть невеличкі поселення Перенятин, Крупець, Теслугів... А от Радивилів, за свідченням сімнадцятого століття, мусив задовольнятися земляним валом із частоколом зі стовбурів дерев. Відійшла в минуле загроза – і погнили колоди, розсунулися, зарівнялися вали. Тепер важко навіть сказати, де міг бути той загадковий дитинець, – ймовірно, десь у районі

центральної вулиці Почаївської, адже вона до певної міри ділить місто на підвищену й понижену територію. А ще завжди вселяла

сили християнська віра, була молитва. Радивилів здавна мав православну церкву й костел, які слугували й осередками освіти та культури. До речі, нині приїжджих зустрічає свідок позаминулого віку – церква св. Олександра Невського, яку вивершили в 1874 році. Є ще дві церкви і кілька молитовних будинків протестантських громад. Слід зауважити, місто завжди було багатоконфесійним, що пояснювалося також національним складом населення – у ньому жили українці, поляки, євреї, чехи, росіяни.

Гостям міста в районному історичному музеї чи в музеї загальноосвітнього ліцею можуть багато розповісти про першого його власника Миколая Радзивілла Чорного, активного діяча Реформації, родича Костянтина-Василя Острозького, про видатних людей, які бували в Радивиліві (Григорій Сковорода, Оноре де Бальзак, Іван Франко, Леся Українка, Ісаак Бабель, Улас Самчук, Симон Петлюра) або жили тут (письменники Петро Козланюк, Модест Левицький, композитор Герман Жуковський).

Коли вийдеш на прогулянку за Радивилів, підеш улітку у прилегли до нього мальовничі гаї та переліски, багаті на ягоди й гриби,

(Закінчення на 3-й стор.)

**(Закінчення.
Поч. на 2-й стор.)**

неодмінно натрапиш на досить глибокі, зарослі травою й чагарниками рови. Місцями заглиблення в землі сягають півтора людських зрости! Це фронтіві окопи. Двадцятий вік, як відомо, увійшов в історію двома світовими війнами. Фронти кожної з них надовго затримувалися в районі Радивилова. Досі про це нагадують окопи не лише на околиці міста, а й біля Пляшевої. Таких вражаючих окопів біля інших міст нашої області нема.

У 1944 році, наприклад, фронт стояв тут майже чотири місяці!

Уся довколишня земля була перерита вибухами бомб і снарядів. Де тільки люди знаходили прихисток, аби уціліти?

У тих окопах іноді можна знайти і гільзи, які пролежали близько 90 літ.

На початку серпня 1914 року австро-угорці, ведучи наступ від Бродів, відтіснили 18-у Волинську прикордонну бригаду і 13-й Донський козацький полк, розквартировані в Радивиліві, й вступили в місто. З обох воюючих сторін були солдати й офіцери українського походження.

До міста в спішному порядку перекинули з Кременця 42-й Якутський полк 11-ї піхотної дивізії: 7 серпня російські солдати зламали опір противника під Радивиловом і почали наступ, 8 серпня заволоділи Бродами й Лешневом. Проте сильний вогонь артилерії й контр-наступ австро-угорців зму-

сив їх до відступу.

Наступаючі захопили Радивилів 11 серпня. Було знищено пам'ятник російському царю Олександрові II, відкритий незадовго перед війною біля народної школи (нині приміщення ліцею), а також схожу на високу церкву православну каплицю, освячену на честь цього ж царя.

Невдовзі успішні дії російських військ у районі Підкаменя, при межі Рівненської, Львівської і Тернопільської областей, спонукали австро-угорці рятува-

свій правий фланг уперед, завдаючи удару з району Радивилова в південно-західному напрямі. 15 липня було взяте з бою місто Броди, а 22 і 23 липня знову завдана сильна поразка противнику на ріках Грабек і Серет...».

На вимогу військового командування з населених пунктів прифронтової смуги родини виселялися углуб Російської імперії. Про це пам'ятають старожили нашого району, чий дитячі роки припали на часи Першої світової війни.

Маркелов, артилерист Павло Стрижак).

Нині Радивилів – чепурне містечко на 10 тисяч жителів. Із п'ятиповерховою забудовою в центрі й одно- та двоповерховою – на околицях. Улітку воно потопає в садах і скверах. Серед промислових підприємств, які не втратили ваги за ринкових умов господарювання, – комбінат хлібопродуктів, швейна й меблева фабрики. Чимало проблем знало відкриття в 2002 році об'їзної автодороги, адже раніше автотраса Київ –

Львів пролягала вулицями міста.

Різноманітними заходами вабить бу-

НА ПЕРЕХРЕСТІ ШЛЯХІВ

тися втечею.

У травні 1915 року почалася наступальна операція австро-німецьких частин. У «Віснику Союзу визволення України» (ч. 31-32 за 19 вересня 1915 року) писалося: «...армії ген. Бем-Ермолі вдалося по тижневих кривавих боях проломити дня 7 вересня добре укріплений і природними перешкодами забезпечений російський фронт на лінії Радивилів – Підкамінь – Залізці і приневолити росіян на просторі 90 км відступити поза р.Ікву на горби коло Кременця».

На початку червня 1916 року в результаті прориву генерала Брусилова, командуючого 8-ю армією, частини 9-ї армії (генерала Сахарова) подолали дротяні загороженні й опір австрійських військ на річці Слонівці і зайняли околиці Лешнева. Зі спогадів Олександра Брусилова (1853 -1926): «9-я армія в цей період просунула

З кінця 1916 року воєнні дії майже припинилися, адже в лютому 1917 році назрівав розпад імперії.

Ось лише кілька штрихів про історію незарубцьованих ран землі – давніх окопів. А вже що стосується Другої світової війни, то досі вряди-годи трапляються навіть більш вагомі речові свідчення – уламки військової техніки, пробиті каски... Біля хутора Пороховня – пам'ятний камінь на пагорбі, біля місця масової страти євреїв. На меморіалі Слави за містом поховані чотири Герої Радянського Союзу (кавалерист Опанас Волковенко, льотчики Андрій Демьохін і Микола

диноч культури, біля якого в парку пам'ятник Т.Шевченку чимало читачів відвідують бібліотеки. Оновився стадіон. У мальовничому гаю за містом – оздоровчий комплекс «Веселка». Навчальні заклади досить традиційні для невеликого райцентру: у професійному ліцеї готують столярів, трактористів, шоферів, швачок, є дві школи, гімназія і загальноосвітній ліцей, за яким закріпилася репутація новаторського закладу.

У період підготовки до 440-річчя міста оновлюється його центральна частина.

Володимир ЯЦУК,
почесний член Всеукраїнської спілки краєзнавців.

Прапор перемоги. – 2004. – 20 січня.